

Ю. А. Кулина

здобувач

Національний університет «Одеська юридична академія»,

кафедра цивільного права

вул. С. Варламова, 9, Одеса, 65009, Україна

УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КАСКО

Стаття присвячена аналізу окремих питань укладення договору страхування автотранспортних засобів каско. Страхування автотранспортних засобів каско є таким видом страхування, за яким страховим захистом покриваються автотранспортні засоби, які підлягають реєстрації в органах ДАІ МВС України або в інших державних органах, знаходяться в справному технічному стані, а також — додаткове устаткування. Страхування автотранспортних засобів каско здійснюється страхувальником на добровільних засадах.

Ключові слова: страхування майна, страхування каско, автотранспортні засоби, страховий ризик, добровільне страхування автотранспортних засобів.

Договір страхування автотранспортних засобів каско, відповідно до ст. 16 Закону України «Про страхування», є угода двох сторін (страховика і страхувальника) про здійснення певного правового результату — забезпечення майнових інтересів особи-страхувальника щодо об'єкту страхової охорони (майна) за рахунок сплати ним до настання обумовленої події (страхового випадку) страхового внеску, після настання якої особа-страховик виплачує страхове відшкодування.

Зобов'язання із страхування автотранспортних засобів каско відноситься до добровільної форми страхування, тому підставою виникнення зобов'язання із страхування автотранспортних засобів каско є домовленість (договір) між особами. Тому договір страхування автотранспортних засобів каско розглядається як підстава виникнення зобов'язання з добровільного страхування автотранспортних засобів каско, тобто як юридичний факт.

Метою даної статті є аналіз окремих проблем, що виникають при укладенні договору страхування автотранспортних засобів каско. Зазначених питань тією або іншою мірою в своїх наукових працях торкалися такі вчені, як О. В. Гринюк, І. О. Мітрічев, А. І. Худяков та ін., проте вони не знайшли ані повного висвітлення в юридичній літературі, ані остаточного вирішення.

Насамперед необхідно зазначити, що для підтвердження реальної можливості виконання зобов'язання з боку страхувальника, відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону України «Про страхування», при укладенні договору страхування страховик має право запросити у страхувальника баланс або довідку

про фінансовий стан, підтвержені аудитором (аудиторською фірмою) та інші документи для оцінки страхового ризику. Щодо страховика, то він, в свою чергу, повинен пред'явити, якщо цього буде вимагати страховальник, ліцензію на здійснення окремих видів страхування. Крім того, для реальної можливості виконання, ст. 30 Закону України «Про страхування» передбачає умови забезпечення платоспроможності страховиків. Частина 14 ст. 30 Закону України «Про страхування» передбачає: якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10 % суми сплаченого статутного фонду і сформованих вільних резервів та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестраховування.

Згідно з п. п. 2, 3 ч. 1 ст. 989 ЦК України страховальник зобов'язаний при укладенні договору страхування надати страховикові інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризику, а також повідомити страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, який страхується. Якщо страховальник не повідомив страховика про те, що об'єкт уже застрахований, новий договір страхування є нікчемним.

Саме у обов'язку страховальника повідомити страховика при укладанні договору про всі відомі обставини, що мають значення для оцінки страхового ризику, проявляється принцип найвищої сумлінності — *uberrima fides* [1, с. 62]. У договорах добровільного страхування автотранспортних засобів каско міститься вимога про те, що страховальник має повідомити про всі відомі йому обставини не будь-яким чином, а за формою, затвердженою страховиком [2].

Правова природа цього обов'язку страховальника має специфічні особливості. Ряд авторів справедливо відзначали, що ці правила не впливають із умов договору страхування. Так, В. І. Серебровський підкреслював, що обов'язок повідомлення є обов'язком, встановленим законом, а не визначеним договором [3, с. 116]. А. І. Худяков стверджує, що оскільки договір страхування ще не укладений, то природно, не набув чинності, тому цей обов'язок не носить характеру договірної обов'язку. Цей обов'язок впливає безпосередньо із закону [4, с. 594].

Порушення саме зазначеного обов'язку є найбільш вираженою ознакою підготовленого страхового шахрайства з боку страховальника, а посилення на порушення цього обов'язку страховальником служить для страховиків однією з найбільш широко застосовуваних підстав для відмови у здійсненні страхової виплати. Не буде перебільшенням твердження, що розглянута проблема, мабуть, вузлова у сфері страхування [5, с. 32].

Відповідно до загального правила ч. 1 ст. 638 ЦК України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Це — усталене розуміння укладеного договору, яке свого часу відображалось у ст. 34 Основ цивільного законодавства СРСР, а потім було відтворене в ЦК України. При цьому істотними відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України визнаються 4 види умов: 1) умови про предмет договору; 2) умови, які визнані істотними законом; 3) умови, що є необхід-

ними для договорів цього виду. Слід зауважити, що умови про предмет є необхідними для договорів будь-якого виду. Тому їх виокремлення не має достатньої логічної підстави; 4) умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [6, с. 193].

Договір страхування автотранспортних засобів каско є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору, якими для договорів страхування автотранспортних засобів каско, відповідно до ст. 982 ЦК України, визначено: умови про предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Відповідно до загальних правил, укладення цивільних договорів здійснюється шляхом волевиявлення сторін при добровільній формі страхування та проходить дві стадії (ч. 2 ст. 638 ЦК України): пропозицію однієї сторони (як правило, страхувальника) іншій стороні (страховику) вступити в договірні правовідносини, яка називається офертою, та одержання та прийняття пропозиції іншою стороною — акцепт [7, с. 98].

Для волевиявлення свого наміру укласти договір страхування автотранспортних засобів каско страхувальник подає письмову заяву відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону України «Про страхування». Зазвичай це формуляр, розроблений страховиком, в якому заповнюються відповідні дані. Важливо, щоб всі дані були заповнені правильно, оскільки в договорах страхування автотранспортних засобів каско може міститись посилання на заяву як на додаток до самого договору. Тому, якщо в заяві є неточності, їх потрібно або виправити та зробити застереження про це перед підписом, або наполягати на переписанні самої заяви без помилок [8].

Письмова заява страхувальника може визнаватися офертою, у разі відповідності вимогам ст. 641 ЦК України, має містити істотні умови договору та виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. У заяві, як правило, міститься прохання укласти договір страхування автотранспортних засобів каско на умовах правил страхування, що діють у страховій компанії, до якої звернулася особа, може містити пункт про страхову суму, на яку особа бажає застрахувати автотранспортний засіб, тобто вказівку ринкової вартості автотранспортного засобу на момент укладення договору страхування.

Більшість автотранспортних засобів іноземних виробників, які експлуатуються в Україні, не мають встановлених державних роздрібних цін, тому їх вартість встановлюється на підставі документів, які підтверджують їх придбання (квитанція, договір купівлі-продажу, тощо), а автотранспортні засоби, які були у вжитку — на підставі даних, наведених у спеціалізованих каталогах (на підставі даних, наведених в останній, на дату розрахунку, редакції «Бюлетеня автотоварознавця»). Іноді при укладенні договору страхування автотранспортних засобів може бути встановлена ціна за домовленістю сторін, але вона не може перевищувати вартості даного автотранспортного засобу, визначеного як нового [9, с. 180].

Як наголошує М. Коцан, при визначенні вартості автотранспортного засобу нібито за домовленістю сторін, вартість автотранспортного засобу встановлюють фахівці, які працюють в штаті відповідного страховика. Навіть не ставлячи під сумнів кваліфікацію та наміри цих фахівців, у момент написання заяви клієнт не може перевірити проведену представниками страховика оцінку автотранспортного засобу. Тому у випадку, якщо заява страхувальника передбачає зазначення ринкової вартості автотранспортного засобу, а він не має впевненості, що страховик правильно її визначив, доцільно перед підписом або біля вказаної суми зробити помітку, наприклад: «ринкова вартість транспортного засобу визначена зі слів представника страховика» [8].

Слід зазначити, що страхувальники при укладенні договору страхування не отримують копію зазначеної вище заяви. У момент укладення договору страхування автотранспортних засобів каско страхувальник не замислюється про виникнення потреби отримання копії такої заяви, проте можлива ситуація необхідності заяви при настанні страхового випадку. У таких випадках представники страховиків, як свідчить практика, відмовляють у вимозі надати копію написаної заяви, посилаючись на те, що це внутрішній документ страхової компанії, комерційна таємниця. Відтак, якщо заява є додатком до договору, то вона має укладатися в двох оригінальних примірниках [8].

Під час укладення договору страхування автотранспортних засобів каско від поведінки представника страховика залежить, чи буде укладений договір та чи отримає він страховий платіж. Тож, страховик певною мірою зацікавлений у залученні клієнта, майбутнього страхувальника, а тому він прислухається до його законних вимог. В даному випадку інтереси сторін частково співпадають: клієнт має намір укласти договір страхування автотранспортних засобів каско, а страховик — укласти договір та отримати страховий платіж. У будь-якому разі, в момент підписання договору страхування отримати копії необхідних документів набагато простіше, ніж на стадії врегулювання збитку.

При виплаті страхового відшкодування інтереси сторін діаметрально протилежні: страховик бажає мінімізувати виплату, а страхувальник не бажає втрачати належне йому відшкодування. За таких обставин страховик відповідно не буде зацікавлений йти назустріч клієнту та надавати додаткові документи. Адже відмова у виплаті страхового відшкодування може ґрунтуватися на неправдивих відомостях, наданих при укладенні договору страхування.

У разі, якщо страхується автотранспортний засіб відповідно до вимог кредитного договору, то досить часто страхувальник навіть не має можливості в повній мірі застосувати своє право на вільний вибір страховика, оскільки банки при видачі кредиту надають перелік страховиків, в яких може бути укладений договір страхування автотранспортного засобу (який є предметом застави). Слід зазначити, що банк не несе відповідальності за дії страховика, як і страховик не має додаткових обов'язків перед страхувальником чи банком, окрім тих, що передбачені договором.

У такому випадку при виборі страховика особа повинна скористатися переліком страхових компаній, запропонованих банком, адже найвірогідніше банк відмовить у видачі кредиту. Проте, якими б не були вигідними умови кредитування, варто ознайомитись з умовами страхування, які пропонуються страховиками, рекомендованими банком.

Слід звернути увагу, що незнання всіх положень договору страхування подекуди є виною страхувальника через те, що під час укладення договору він не вислуховує представника страховика та перериває його через брак часу. Пізніше, під час врегулювання збитку, на обґрунтоване запитання представника компанії, чому було порушено умови договору страхування, страхувальник заявляє, що йому ніхто не пояснив, як треба було чинити, а договір написаний занадто дрібним шрифтом [8].

Щодо прийняття страховиком пропозиції (акцепту), то за загальним правилом він має бути повним та безумовним (ст. 642 ЦК України).

Договір страхування автотранспортних засобів каско відповідно до ст. 983 ЦК України та ч. 3. ст. 18 Закону України «Про страхування» пов'язує набрання чинності з моментом внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не встановлено договором, що означає його реальний характер. Відтак це законодавче положення є диспозитивним. Тож якщо в договорі не буде передбачене інше, тобто набрання чинності з моменту досягнення згоди сторонами, договір страхування автотранспортних засобів каско повинен розглядатися як реальний. Разом з цим, враховуючи конструкцію норми ст. 983 ЦК України, автор не виключає існування консенсуальних договорів страхування автотранспортних засобів каско.

Договір страхування укладається відповідно до Правил страхування, з умовами яких страховик зобов'язаний ознайомити страхувальника під час укладення договору страхування (на вимогу п. 1 ч. 1 ст. 988 ЦК України, ст. 20 Закону України «Про страхування»). Відтак, норма ст. 16 та норма ст. 6 Закону України «Про страхування» містять ознаки імперативності, категоричного припису, що не допускає жодних відхилень (винятків) при застосуванні сторонами під час укладання договору страхування відповідних його умов. Однак ця імперативність обмежується лише стадією укладання договору страхування, на якій страховик повинен пам'ятати про рамки правил страхування і не виходити за їх межі [10, с. 48].

У літературі висловлюються протилежні точки зору щодо правової природи правил страхування. Так, В. Семеняка, О. В. Гринюк [7, с. 98] розглядають правила страхування в якості локальних нормативних актів. Протилежну позицію займає А.І. Худяков, який вважає, що трактування актів страхової організації як правових (локальних) актів є помилковим та не відповідає сучасній правовій дійсності, оскільки така ситуація була характерна для радянського періоду, але в даний час страхові організації є недержавними суб'єктами, а право — це продукт держави [4, с. 579].

Обґрунтовує точку зору, що правила страхування не є локальними нормативними актами, І. О. Мітрічев. Не дивлячись на те, що дослідник є представником російської науки, його висновки є цілком актуальними та прийнятними для української цивілістики. І. О. Мітрічев стверджує, що

правила страхування розробляються та приймаються страховиком з однією метою: для врегулювання страхових правовідносин між страховою організацією-страховиком та страхувальником. Таким чином, правила страхування спрямовані на врегулювання вказаних правовідносин. Локальні ж нормативні акти спрямовані виключно на врегулювання відносин у середині страхової організації. Враховуючи обґрунтування зазначеної точки зору, залишається не визначеною правова природа правил страхування [11, с. 48].

Слід зазначити, що М. М. Агарков стосовно укладення банківських угод зазначав, що велике значення належить оперативним правилам кредитних установ. Правильна побудова справи у кредитних установах вимагає єдиного порядку для операцій банку. Банк не може домовлятися по-різному з окремими клієнтами про умови тієї чи іншої угоди. Тому для всіх операцій банку правлінням банку встановлюються правила, які містять формуляри, що визначають умови, за якими укладається та чи інша угода. Іноді оперативні правила повинні бути затверджені владою. М. М. Агарков вважав, що оперативні правила кредитних установ мають подвійну правову природу. Він називав ці правила серед джерел банківського законодавства, оскільки чинне на той час законодавство визнавало їх правотворчу силу, але з іншого — правила кредитних установ діють лише при укладенні угоди з клієнтом, коли вони включені до її змісту. Це досягається за допомогою ознайомлення з ними клієнта, від якого при цьому відбирається підпис про те, що він прочитав правила і згоден їм підпорядковуватися [12, с. 57].

У цій ситуації слухна позиція М. Пожидаєвої щодо розмежування локальних актів банків і небанківських фінансових установ, на підставі аналізу банківського законодавства України, на правові акти нормативного характеру (статути цих установ, окремі положення про їх органи управління, положення про їх філії, відділення, представництва) та правові акти ненормативного характеру (положення, інструкції, оперативні правила кредитних установ). Локальні акти ненормативного характеру містять обов'язкові правила для її співробітників і клієнтів [13, с. 157].

Зазначене М. М. Агарковим, щодо банківських установ, стосується будь-яких фінансових установ, а з тим і страхових компаній, та може бути використано для з'ясування правової природи правил останніх.

Тож, уявляється, оскільки правила добровільного страхування спрямовані на встановлення умов та порядку здійснення відповідного виду страхування, врегулювання відносин страховика та страхувальника і стають обов'язковими для клієнта після ознайомлення з ними, то їх можна віднести до локальних актів ненормативного характеру.

Щодо можливості розгляду правил страхування, а з тим і правил страхування автотранспортних засобів каско, в якості типових договорів, то слід зазначити, що відповідно до ст. 630 ЦК України типові умови договорів певного виду мають бути оприлюднені у встановленому порядку. Типові або взірцеві договори є передусім уніфікованими засобом, що забезпечує однакове оформлення конкретних договірних відносин. Типовий договір є

своєрідним нормативним актом, який заповнює правове регулювання певної сфери відносин через недостатнє врегулювання їх актами вищої юридичної сили [14, с. 156]. Тож, слушно виникає сумнів, чи можна вважати правила страхування типовими договорами навіть на тій підставі, що вони затверджуються уповноваженим органом влади — Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, оскільки вони розробляються кожним страховиком для будь-якого виду страхування та надаються для реєстрації при видачі ліцензії, а також для внесення змін та (або) доповнень до них, та не підлягають оприлюдненню у встановленому законом порядку.

Враховуючи зазначене, момент укладення договору страхування автотранспортних засобів каско є відліком часу, з якого виникають цивільні права та обов'язки сторін договору, страховика та страхувальника, та з цього ж моменту на відносини сторін поширюється дія норм закону, інших актів цивільного законодавства, щодо договору страхування.

Література

1. Ахмедов А. Ш. Аспекты применения принципа *uberrima fides* в страховом договоре / А. Ахмедов // Юрист. — 2008. — № 4. — С. 62–64.
2. Договір страхування транспортних засобів Страхової компанії «АСКА». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.aska.com.ua
3. Серебровский В. И. Страхование / В. И. Серебровский. — М.: Финиздат НКФ СССР, 1927. — С. 116.
4. Худяков А. И. Страхование право / А. И. Худяков. — СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. — С. 594.
5. Дедиков С. В. Существенные обстоятельства имущественного страхования / С. В. Дедиков // Хозяйство и право. — 2005. — № 7. — С. 32–41.
6. Зобов'язальне право України: Підручник / За ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. — К.: Істина, 2011. — С. 193.
7. Гринюк О.В. Особливості укладання договору страхування (на прикладі договору майнового страхування) / О. Гринюк // Юридичний журнал. — 2006. — № 4. — С. 98–103.
8. Коцан М. Повне КАСКО чи повне фіаско? Частина 1. — Укладення договору страхування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.legal-adviser.com.ua/>
9. Гузь Л. Е. Дорожно-транспортные происшествия / Л. Е. Гузь / Х.: Фактор, 2010. — 688 с.
10. Семеняка В. Правила страхування: теоретико-правові та прикладні аспекти / В. Семеняка // Право України. — 2007. — №4. — С. 47–50.
11. Митричев И. А. Некоторые вопросы содержания договора имущественного страхования // Вестник Российской правовой академии. — 2007. — № 1. — С. 47–50.
12. Агарков М. М. Основы банковского права / М. М. Агарков. — М., 1994. — С. 57.
13. Пожидаева М. Локальні акти банків і не банківських фінансових установ: їх правова природа / М.Пожидаева// Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 11. — С. 157–160.
14. Науково-практичний коментар Цивільного Кодексу України / за ред. Дзери О. В., Кузнецової Н. С., Луця В. В. том 2. — К.: «Юрінком Інтер». 2006. — С. 156.

Ю. А. Кулина

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
кафедра гражданского права
ул. С. Варламова, 9, Одесса, 65009, Украина

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ДОГОВОРА СТРАХОВАНИЯ АВТОТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ КАСКО

Резюме

Статья посвящена анализу отдельных вопросов заключения договора страхования автотранспортных средств каско. Страхование автотранспортных средств каско является таким видом страхования, согласно которому страховой защитой покрываются автотранспортные средства, которые подлежат регистрации в органах ГАИ МВД Украины или в других государственных органах, находятся в исправном техническом состоянии, а также — дополнительное оборудование. Страхование автотранспортных средств каско относится к добровольным видам страхования.

Ключевые слова: страхование имущества, страхование каско, страховой риск, автотранспортные средства, добровольное страхование автотранспортных средств.

Y. A. Kulina

National University «Odessa Law Academy»,
The Department of Civil Law
S. Varlamov str., 9, Odessa, 65009, Ukraine

CONCLUSION OF CONTRACT OF VEHICLE INSURANCE

Summary

The article is devoted to the analysis the procedure for the conclusion of contract of the vehicle insurance. The vehicle insurance (also known as auto insurance, car insurance, or motor insurance) is insurance purchased for cars, trucks, motorcycles, and other road vehicles. Its primary use is to provide financial protection against physical damage and/or bodily injury resulting from traffic collisions.

Key words: vehicle insurance, car insurance, motor insurance, property insurance, insured risk.